ВІДГУК

опонента – доктора юридичних наук, професора Кучука Андрія Миколайовича – на дисертацію Питомця Артема Валерійовича «Морально-етичні засади діяльності адвоката у кримінальному провадженні», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність»

Актуальність обраної теми дисертації. У сучасних умовах реформування системи юстиції України, євроінтеграційних процесів та утвердження правовладдя особливої гостроти набувають питання підвищення ефективності та етичності функціонування інституту адвокатури. Будучи ключовим суб'єктом забезпечення права на захист у кримінальному провадженні, адвокат відіграє важливу роль у гарантуванні змагальності сторін, рівноправності перед законом і судом, а також у дотриманні основоположних прав і свобод людини. Водночас динамічний розвиток кримінального процесуального законодавства, цифровізація суспільних відносин та ускладнення завдань правоохоронної діяльності зумовлюють появу нових етичних колізій, професійних дилем і викликів, із якими стикаються адвокати під час надання правничої допомоги.

У зв'язку з цим тема дисертаційного дослідження, присвячена розробці морально-етичних засад діяльності адвоката у кримінальному провадженні, є надзвичайно актуальною як у теоретичному, так і в практичному вимірах.

Теоретична актуальність зумовлена тим, що у вітчизняній науці досі залишається чимало дискусійних аспектів щодо співвідношення законності та професійної моралі у діяльності захисника, меж адвокатської таємниці, етичних стандартів взаємодії адвоката з іншими учасниками кримінального провадження (слідчим, прокурором, слідчим суддею), а також особливостей реалізації адвокатської етики в умовах воєнного стану. Незважаючи на наявність окремих праць із питань адвокатури та професійної етики, бракує комплексних монографічних досліджень, які б системно охоплювали сучасні морально-етичні засади діяльності адвоката у кримінальному провадженні

крізь призму саме правоохоронної діяльності, враховуючи специфіку взаємодії адвокатури з судовими органами та органами правопорядку.

Практична актуальність роботи полягає в тому, що її положення та висновки безпосередньо спрямовані на вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України, актів професійного самоврядування (зокрема, Правил адвокатської етики) та практики їх застосування. Загострення уваги на етичних аспектах захисту прав підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого та інших суб'єктів кримінального процесу має суттєве значення для запобігання зловживанням процесуальними правами, підвищення рівня правової культури, зміцнення авторитету адвокатури та довіри суспільства до системи кримінальної юстиції загалом.

Отже, вибір теми дисертаційного дослідження є своєрідною відповіддю на запити правоохоронної практики, що підтверджує його високу наукову та практичну значущість для розвитку вітчизняної науки та практики правоохоронної діяльності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження відповідає пріоритетам державної політики у сфері забезпечення та захисту прав і свобод людини, утвердження законності та вдосконалення механізмів правосуддя. Її актуальність визначається положеннями Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021, спрямованої на створення ефективного механізму реалізації та захисту прав і свобод людини.

Дослідження також відповідає завданням Дорожньої карти з питань верховенства права, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 р. № 475-р у межах переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС».

Дисертаційне дослідження відповідає темі науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Одеського державного університету внутрішніх справ «Пріоритетні напрямки розвитку реформування

правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (реєстраційний номер 0123U103538), а також темі науково-дослідної роботи кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права та безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ «Забезпечення кримінально-правової діяльності суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням в інтересах кримінального судочинства» (реєстраційний номер 0124U004215).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Мета дослідження, сформульована Питомцем Артемом Валерійовичем як комплексне дослідження морально-етичних засад адвокатської діяльності у кримінальному провадженні як складової забезпечення законності, прав і свобод учасників кримінального провадження та належного функціонування системи кримінальної юстиції та розробленні науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення нормативних, організаційних і професійно-етичних механізмів забезпечення відповідних стандартів, відповідає темі дослідження та дозволяє розкрити усі аспекти обраної для наукового пошуку сфери суспільних відносин.

Достовірність наукових положень дисертації досягнута автором завдяки комплексному використанню низки гносеологічних засобів, серед яких слід відзначити системно-структурний та функціональний підходи, порівняльно-правовий (компаративістський) метод, метод моделювання та аналізу ситуацій та ін.

Свій внесок до обґрунтованості отриманих результатів додає і емпірична основа дослідження. Так, емпіричну основу дослідження складають рішення Європейського суду з прав людини, національних судів, рішення Ради адвокатів України, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, а також Звіт Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності Національної асоціації адвокатів України щодо ототожнення адвокатів з клієнтами на території України у період дії воєнного стану.

В процесі дослідження дисертантом опрацьовано достатню кількість літературних джерел комплексного та монографічного характеру, автори

яких є фахівцями як у галузевих правничих науках, так і у галузі загальної теорії права, філософії права, публічного права та інших наук. Окрім цього, в роботі використані дані про відповідну сферу суспільних відносин у зарубіжних країнах.

Висловлюючи авторську позиції з приводу предмету дослідження, у роботі наводиться обґрунтування цієї позиції, автор вступає в наукову дискусію, критично оцінюючи існуючи підходи та наводячи відповідні аргументи.

Висунуті та обґрунтовані Питомцем Артемом Валерійовичем положення і рекомендації мають наукову цінність, оскільки в дисертації вирішено важливу проблему, що має суттєве значення для вітчизняної науки зі спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність». Вирішення цієї проблеми супроводжувалося високою культурою роботи з відповідними джерелами, застосуванням наукового стилю, толерантністю у полеміці з іншими науковцями.

Наукова новизна одержаних результатів. Оцінюючи новизну одержаних результатів, слід зауважити, що вона визначається, насамперед тим, що в межах єдиного комплексного дослідження зроблена вдала спроба висвітлити морально-етичні засади адвокатської діяльності у кримінальному провадженні як складову забезпечення законності, прав і свобод учасників кримінального провадження та належного функціонування системи кримінальної юстиції та розробити науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення нормативних, організаційних і професійно-етичних механізмів забезпечення відповідних стандартів.

У межах виконаної теми автором обґрунтовано концептуальний підхід, відповідно до якого морально-етичні засади діяльності адвоката у кримінальному провадженні становлять не сукупність професійних правил поведінки, а первинний аксіологічний рівень регулювання адвокатської діяльності, з якого походять професійно-етичні принципи, деонтологічні обов’язки та нормативні стандарти адвокатської професії; на цій основі запропоновано авторську трирівневу модель морально-етичних засад, що

включає фундаментальні моральні цінності, професійно-етичні принципи та стандарти професійної поведінки, а також доведено, що саме така структура забезпечує цілісність морально-правового регулювання діяльності адвоката, визначає межі реалізації ним функції захисту та сприяє належному забезпеченню прав і свобод учасників кримінального провадження

Важливе наукове призначення має і те, що у дослідженні розроблено цілісну концепцію морально-етичних дилем адвокатської діяльності у кримінальному провадженні, у межах якої сформульовано авторське визначення морально-етичної дилеми адвоката як професійної ситуації, що виникає внаслідок неможливості одночасної реалізації двох або більше взаємопов'язаних морально-етичних чи професійно-правових обов'язків; запропоновано класифікацію морально-етичних дилем адвокатської діяльності за характером конфліктуючих професійних обов'язків і ступенем нормативної регламентованості відповідної ситуації, а також залежно від характеру професійних відносин, у межах яких вони виникають; обґрунтовано методологію професійного етичного балансування як універсальний механізм прийняття адвокатом професійно обґрунтованих рішень, що забезпечує узгодження професійної незалежності адвоката з вимогами законності та належного здійснення захисту у кримінальному провадженні.

Позитивної оцінки заслуговують запропоновані та детально розглянуті підходи до визначення морально-етичних засад професійної діяльності адвоката у кримінальному провадженні шляхом обґрунтування концепції етичної комунікації адвоката, відповідно до якої морально-етичні стандарти охоплюють взаємопов'язані фідуціарний, інституційний, професійно-горизонтальний та публічний рівні взаємодії; у зв'язку з цим запропоновано de lege ferenda доповнити кримінальний процесуальний кодекс Укаїни, Правила адвокатської етики положеннями щодо виняткових підстав розкриття адвокатської таємниці та окремим розділом щодо цифрової

професійної етики адвоката, спрямованим на забезпечення належної професійної поведінки в умовах цифровізації кримінального провадження.

Особливе місце в дисертаційній роботі займає ряд положень, які стосуються:

- розуміння еволюції адвокатської моралі, яку запропоновано розглядати не через розширення системи професійних правил, а через послідовну трансформацію моральної місії адвокатури – від забезпечення переважно приватного інтересу довірителя до поєднання функції захисту з конституційною функцією забезпечення справедливого правосуддя та гарантування прав і свобод особи;

- розуміння механізму нормативної інституціоналізації морально-етичних засад діяльності адвоката у кримінальному провадженні, який ґрунтується на розгляді морально-етичних засад як системи професійних цінностей, що набувають нормативного закріплення через взаємопов'язану трирівневу модель інституціоналізації: універсальні міжнародні стандарти, що визначають фундаментальні цінності адвокатської професії; регіональні стандарти, що конкретизують їх у формі морально-етичних принципів професійної діяльності адвоката; національні нормативні стандарти, що трансформують відповідні цінності та принципи у систему нормативно визначених стандартів професійної поведінки адвоката; що забезпечує системне розуміння нормативних передумов належного здійснення адвокатської діяльності у кримінальному провадженні.

Дисертація містить ряд інших напрацювань теоретичного та практичного характеру, які є своєчасними і можуть бути використані як науковцями (для подальшого дослідження удосконалення окремих аспектів кримінальної юстиції), так і органами правопорядку та правозахисними органами (з метою удосконалення своєї діяльності у контексті дотримання вимог законності).

У процесі дослідження автору вдалося досягти поставленої мети, яка набула конкретизований та деталізований вигляд у вирішенні основних завдань, що сформульовані та відображені у вступі дисертації.

Наукова і практична цінність дисертації полягає у тому, що сформульовані у дослідженні теоретичні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у правотворчій діяльності, сфері правозастосування, науково-дослідницькій діяльності та освітньому процесі.

З позитивної сторони слід вказати на впровадження основних результатів проведеного дисертаційного дослідження у низку сфер, що безпосередньо підтверджує практичну значущість цих результатів. Так, у додатках до дисертації міститься низка актів впровадження:

- акт впровадження у наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ;

- акт впровадження у освітній процес Одеського державного університету внутрішніх справ;

- акт впровадження товариства з обмеженою відповідальністю «ЮРИДИЧНА ФІРМА «ДЕ ФАКТО»;

- акт впровадження адвокатського об’єднання «Адвокатська компанія «ЧУДНОВСЬКИЙ І ПАРТНЕРИ»,

- акт впровадження Ради адвокатів Одеської області.

Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових фахових виданнях. Заслуговує уваги та позитивно впливає на оцінку дисертаційної роботи належний рівень апробації її результатів. Наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в результаті проведеного дослідження, мають теоретичне та практичне значення та достатньо повно викладені в опублікованих працях, відповідно до чинних вимог. Основні теоретичні положення і висновки дослідження відображено у 11 наукових працях, з яких: 4 – статті у наукових фахових виданнях України, 1 – наукова стаття у періодичному виданні іноземної держави, 1 – стаття у вітчизняному науковому виданні з права; 5 – матеріали

наукових заходів. Анотація відповідає змісту дисертації та повністю відображає основні її положення і результати дослідження.

Дотримання академічної доброчесності. Дисертація Артема Валерійовича Питомця містить результати власних досліджень. Використовуючи тези, ідеї інших авторів, дисертант оформлює відповідне посилання. Можна констатувати дотримання дисертантом академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. У цілому позитивно оцінюючи дисертацію Артема Валерійовича Питомця, необхідно також звернути увагу і на окремі дискусійні положення роботи:

1. У дисертації морально-етичні засади розглядаються як первинний аксіологічний рівень, з якого походять професійно-етичні принципи та нормативні стандарти. Водночас потребує додаткового пояснення питання щодо меж такого впливу моральних цінностей на нормативне регулювання адвокатської діяльності, оскільки не кожна моральна вимога може набувати юридично обов'язкового характеру.

2. Запропонована автором трирівнева модель є одним із центральних результатів дослідження. Водночас, на мою думку, доцільним було б більш чітко розмежувати професійно-етичні принципи та стандарти професійної поведінки, оскільки на практиці між цими категоріями можливе певне змістовне перетинання.

3. У роботі обґрунтовано необхідність забезпечення балансу між інтересами клієнта, професійною незалежністю адвоката та вимогами законності. Разом із тим дискусійним залишається питання про те, яким чином запропонований автором підхід має застосовуватися у ситуаціях, коли виконання волі клієнта формально не суперечить закону, але може вступати у суперечність із професійно-етичними вимогами адвоката.

4. Автор пропонує професійне етичне балансування як механізм вирішення морально-етичних дилем адвоката. Водночас бажано було б конкретизувати, якою мірою запропонована методологія може бути формалізована та використана на практиці, щоб забезпечити більш-менш

однаковий підхід до вирішення подібних етичних ситуацій різними адвокатами.

Однак, висловлені зауваження не перешкоджають позитивному ставленню до виконаної Артемом Питомцем науково-дослідницької роботи та містять дискусійний характер, а здійснений дисертантом творчий пошук заслуговує на повагу і підтримку.

Висновок. Дисертація містить раніше не захищені наукові положення та отримані особисто автором нові науково обґрунтовані результати у галузі знань 26 «Цивільна безпека» спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність», які у сукупності вирішують важливе науково-прикладне завдання. Дисертація має наукову цінність і позитивне значення для удосконалення правоохоронної діяльності, зокрема щодо функціонування кримінальної юстиції.

Зміст дисертації Питомця Артема Валерійовича «Морально-етичні засади діяльності адвоката у кримінальному провадженні» відповідає існуючим вимогам порядку присудження ступеня доктора філософії, а також вимогам до оформлення дисертації, а її автор – Питомець Артем Валерійович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність».

Офіційний опонент:
професор кафедри права та
публічного управління
Сумського державного
педагогічного університету,
доктор юридичних наук, професор **Андрій КУЧУК**

Підпис Кучука А.
засвідчую
Перший проректор
Тетяна Зайцева
20 р.